

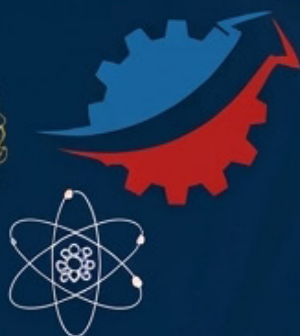
MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoliy-igʻtisodiy, innovatsion texnik,
fan va taʼlimga oid ilmiy-amaliy jurnal

2026-YIL

SENTYABR / 9-SON, IV-QISM

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.us/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

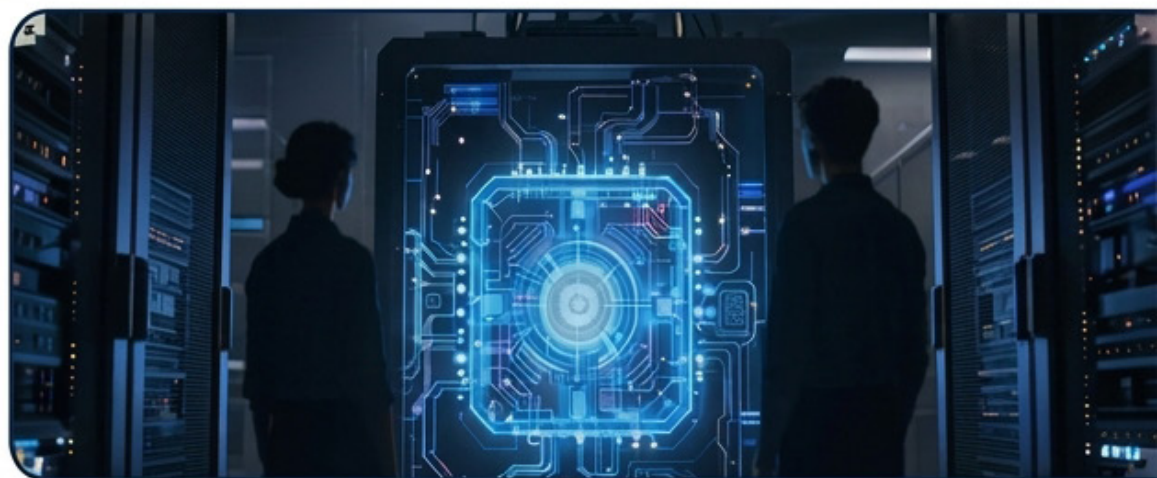
08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google
Scholar

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

OpenAIRE

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ
ЦЕНТР НАУКИ И ТЕХНИКИ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, sentyabr.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

SANOAT KORXONALARIDA TEJAMKOR MENEJMENTNING ASOSIY TAMOIYILLARI VA ULARNING AMALIYOTGA JORIY ETILISHI.....	9
Xakimov Umarxon Rustamjon o'g'li	
RAQAMLI MONITORING SAMARADORLIGI VA MINTAQAVIY IQTISODIY NOMUTANOSIBLIK-LAR O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNI BAHOLASHNING METODOLOGIK YONDASHUVLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	13
Qozaqova Munajat Sharifjanovna	
TURIZM INFRATUZILMASINING IQTISODIY MOHIYATI, TARKIBIY TUZILISHI VA HUDUDIIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI	21
Zuparova Nargiza, Yusupov Saidvali	
MACHINE LEARNING MODELS IN ECONOMETRIC ANALYSIS ACROSS CENTRAL ASIA.....	28
Rahbar Yusupova	
ОПРЕДЕЛЕНИЕ БЕЗОПАСНЫХ УСЛОВИЙ РАЗГРУЗКИ АВТОСАМОСВАЛОВ НА ОТКОС ОТВАЛА	34
Умаров Фарходбек, Саидова Лола, Умарова Мохичехра, Буриева Камола	
РАЗРАБОТКА КЕРАМИЧЕСКОГО ЛЕГИРУЮЩЕГО ФЛЮСА НА ОСНОВЕ МЕСТНОГО МИНЕРАЛЬНОГО СЫРЬЯ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ИЗНОСОСТОЙКОСТИ НАПЛАВЛЕННОГО МЕТАЛЛА.....	41
Дуняшин Николай, Мадалиев Самандар	
INNOVATION EKOTIZIMNING IQTISODIY MOHIYATI VA BOSHQARUV USULLARI	47
Turg'unov Behzodbek, Karimov Muzaffar, Maraimova Umida	
KUTUBXONACHILIK TA'LIMIDA TEXNOLOGIYALAR VA PEDAGOGIK ISTIQBOLLAR.....	51
To'ychiyeva Shoiraxon No'monovna	
YASHIL USULDA NANOKUMUSH SINTEZINING KOLLOID-KIMYOVIY ASOSLARI.....	57
Hoshimov Farhod, Xoldorova Ruxsora	
УКРЕПЛЕНИЕ МЕХАНИЗМОВ БОРЬБЫ С ОТМЫВАНИЕМ ДЕНЕГ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ	61
Абдиев Шахбоз Сайитмуродович	
АКАДЕМИК LITSEYLARDA DAVLAT MOLIVAVIY NAZORATI VA AUDIT NATIJADORLIGINI BAHOLASH ..	68
Kariyev Maxmudjon Ganiyevich	
O'ZBEKISTONDA TEMIR YO'L TRANSPORTINI RAQAMLASHTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.....	72
Xudoyorova Mehrangiz Murodovna	
ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ГОСУДАРСТВЕННОМ ФИНАНСОВОМ КОНТРОЛЕ: ФИНАНСОВО-ПРАВОВЫЕ РИСКИ И НАПРАВЛЕНИЯ РЕГУЛИРОВАНИЯ.....	77
Сунатуллаева Нозима Ботир кизи	
VELSLASH KLINKER CHIQINDISIDAN QIMMATBAHO METALLARNI KOMPLEKS AJRATIB OLISH TEXNOLOGIYASINI TADQIQ QILISH	84
Qayumov Oybek, Uzoqov Shaxrizod, Qurbonov Bunyod	
VELSLASH KLINKER CHIQINDISIDAN QIMMATBAHO METALLARNI KOMPLEKS AJRATIB OLISH TEXNOLOGIYASINI TADQIQ QILISH	84
Qayumov Oybek, Uzoqov Shaxrizod, Qurbonov Bunyod	
XORAZM VILOYATIDA AGROXIZMATLARNI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI TAHLILI ..	89
Matkarimov Inomjon Baxtiyorovich	
O'ZBEKISTONDA QAYTA SUG'URTA FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH: "O'ZBEKINVEST" EISK AJ MISOLIDA	94
Mirzoyev Sayfullo Fayzulloyevich	

O'ZBEKISTONDA QAYTA SUG'URTA FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH: "O'ZBEKINVEST" EISK AJ MISOLIDA

Mirzoyev Sayfullo Fayzulloyevich

IFFD PhD

Biznesni sug'urtalash hamda hududiy tarmoqlarni
istiqbolli rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash markazi direktori

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada O'zbekistonda qayta sug'urta operatsiyalarining 2024-2025-yillardagi rivojlanish tendensiyalari hamda "O'zbekinvest" eksport-import sug'urta kompaniyasining 2025-yilgi qayta sug'urta portfeli kompleks tahlil qilingan. Tadqiqotning empirik bazasi sifatida O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligining 2025-yil yakunlari bo'yicha sug'urta bozori statistik hisoboti hamda "O'zbekinvest" EISK AJning ixtiyoriy va majburiy sug'urta turlari bo'yicha qayta sug'urtalash hisobotlari olindi.

Kalit so'zlar: sug'urta, qayta sug'urta, risk transferi, retensiya, sedent, qayta sug'urtalovchi, sug'urta mukofoti, sug'urta majburiyati, anderryting, risk konsentratsiyasi, netto qayta sug'urta pozitsiyasi, HHI, «O'zbekinvest».

Abstract. This paper examines the development of reinsurance operations in Uzbekistan during 2024-2025 and provides a comprehensive analysis of the 2025 reinsurance portfolio of Uzbekinvest Export-Import Insurance Company. The empirical database consists of the official 2025 insurance market report of the National Agency of Perspective Projects and Uzbekinvest's reports on inward and outward reinsurance under voluntary and compulsory insurance.

Keywords: insurance activity, reinsurance, risk transfer, retention, cedent, reinsurer, underwriting, insurance premium, risk concentration, net reinsurance position, Uzbekinvest.

Аннотация. В статье исследованы тенденции развития перестраховочных операций в Узбекистане в 2024-2025 годах и проведён комплексный анализ перестраховочного портфеля АО «Экспортно-импортная страховая компания «Узбекинвест»» за 2025 год. Эмпирическую базу составили официальный статистический отчёт Национального агентства перспективных проектов Республики Узбекистан и отчётность компании «Узбекинвест» по входящему и исходящему перестрахованию добровольных и обязательных видов страхования.

Ключевые слова: страхование, перестрахование, трансфер риска, собственное удержание, cedent, перестраховщик, страховая премия, андеррайтинг, концентрация рисков, финансовая устойчивость.

KIRISH

Bozor iqtisodiyotida sug'urta tizimining barqaror ishlashi sug'urtalovchilar tomonidan qabul qilinadigan risklarning hajmi va ularni moliyaviy qoplash imkoniyati o'rtasidagi mutanosiblikka bevosita bog'liq. Sug'urta kompaniyasi o'zining ustav kapitali va sug'urta zaxiralariga nisbatan haddan tashqari yirik majburiyatlarni o'zida saqlab qolgan hollarda hatto kam ehtimolli bitta yirik sug'urta hodisasi ham uning to'lov qobiliyatiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bunday sharoitda qayta sug'urta operatsiyalari risklarning bir qismini boshqa sug'urtalovchi yoki professional qayta sug'urtalovchilarga o'tkazish orqali kapitalni himoyalashning muhim mexanizmi sifatida maydonga chiqadi.

Tadqiqotning maqsadi O'zbekiston sug'urta bozorida qayta sug'urta operatsiyalarining rivojlanish xususiyatlarini aniqlash, «O'zbekinvest» kompaniyasining 2025-yilgi qayta sug'urta faoliyatini bozor ko'rsatkichlari bilan qiyoslash va qayta sug'urta operatsiyalarini takomillashtirishga qaratilgan metodologik takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot gipotezasi quyidagicha: qayta sug'urta mukofotlari va risk transferi hajmining ortishi sug'urtalovchining moliyaviy barqarorligini avtomatik ta'minlamaydi; qayta sug'urta samaradorligi o'zida saqlash darajasi, qayta sug'urta qiymati, kontragentlar sifati va portfel konsentratsiyasining optimal kombinatsiyasiga bog'liq.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Qayta sug'urtalash nazariyasida R. L. Carter qayta sug'urtani sug'urtalovchining qabul qilgan risklarining moliyaviy og'irligini qayta taqsimlash hamda uning andarrayting imkoniyatini oshirishga xizmat qiluvchi mexanizm sifatida izohlaydi. Mazkur yondashuvda o'zida saqlash - retention va qayta sug'urtalovchiga uzatiladigan risk o'rtasidagi optimal nisbat muhim hisoblanadi¹.

H. Albrecher, J. Beirlant va J. L. Teugels qayta sug'urtaning aktuar va statistik jihatlarini rivojlantirib, qayta sug'urta dasturini shakllantirishda zararlar taqsimoti, ekstremal yo'qotishlar ehtimoli, qayta sug'urta narxi va kapital qiymatini birgalikda hisobga olish zarurligini asoslaydi².

Cole va McCullough tadqiqotlarida kompaniyalarning qayta sug'urtaga talabi ularning kapital tuzilishi, moliyaviy holati, biznes hajmi va risk profiliga bog'liq ekani ko'rsatiladi. Cummins va Trainar esa qayta sug'urtani nafaqat zararlarini taqsimlash, balki kapital samaradorligini oshirish vositasi sifatida baholaydi³.

A. U. G'afforov tadqiqotida ham milliy qayta sug'urta tizimini xalqaro qayta sug'urta bozori bilan integratsiyalashtirish, zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy qilish hamda qayta sug'urta munosabatlarining institutsional infratuzilmasini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilgan. Bunday yondashuv zamonaviy qayta sug'urta bozorini rivojlantirish uchun kapital hajmini oshirishning o'zi yetarli emasligini, balki qayta sug'urta shartnomalarini tuzish, risklarni andarrayting qilish, ma'lumotlarni uzatish, zararlarini tartibga solish va kontragentlarni baholash jarayonlarini raqamlashtirish zarurligini ko'rsatadi⁴.

U. R. Xalikovning tadqiqotida sug'urta bozori rivojlanishi moliyaviy globallashtirish va moliyaviy konvergensiya jarayonlari bilan bog'liq holda tadqiq etilgan. Muallif milliy va jahon sug'urta bozorlari o'rtasidagi munosabatlarning chuqurlashib borishini, transmilliy korporatsiyalar risklarini sug'urtalashda kektiv sug'urta hamda transmilliy qayta sug'urta kompaniyalarining rolini tahlil qiladi. Ushbu yondashuv qayta sug'urta munosabatlarining zamonaviy sharoitda milliy chegaralar doirasida qolib ketmasdan, global risklarni taqsimlash infratuzilmasining tarkibiy qismiga aylanganligini ko'rsatadi⁵.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ikki darajadagi empirik baza qo'llanildi. Birinchi daraja - O'zbekiston Respublikasi sug'urta bozorining 2024-2025-yillardagi makrodarajadagi ko'rsatkichlari. NAPP hisobotining 1.6-bo'limida xorijiy sug'urta tashkilotlari bilan qayta sug'urta operatsiyalari, 2.1-bo'limida esa kompaniyalar kesimida sof, qayta sug'urtaga berilgan, qayta sug'urtaga qabul qilingan va umumiy sug'urta mukofotlari keltirilgan. Ikkinchi daraja - "O'zbekinvest" EISK AJning 2025-yil 1-yanvar-31-dekabr oralig'idagi ixtiyoriy va majburiy sug'urta turlari bo'yicha qayta sug'urta hisobotlari. Ushbu ma'lumotlar rezident va xorijiy qayta sug'urtalovchilarga berilgan hamda ulardan qabul qilingan mukofotlar va majburiyatlarni klasslar kesimida tahlil qilish imkonini bergan.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda umumiy sug'urta segmentida sug'urta va qayta sug'urta operatsiyalari hajmining sezilarli o'sishi kuzatilgan. Xususan, sof sug'urta mukofotlari hajmi 7,575 trln so'mni tashkil etib, 2024-yilga nisbatan 33,5 foizga oshgan. Shu davrda qayta sug'urtaga berilgan sug'urta mukofotlari 5,302 trln so'mga yetib, yillik o'sish sur'ati 39,2 foizni tashkil qilgan. Qayta sug'urtaga qabul qilingan mukofotlar hajmi esa 3,451 trln so'mni tashkil etib, oldingi yilga nisbatan 26,2 foizga ko'paygan⁶.

Mazkur dinamik ko'rsatkichlar umumiy sug'urta bozorida qayta sug'urta operatsiyalarining iqtisodiy ahamiyati izchil ortib borayotganini ko'rsatadi. Ayniqsa, qayta sug'urtaga berilgan mukofotlar o'sish sur'atining sof sug'urta mukofotlari o'sishidan yuqori bo'lishi sug'urta tashkilotlarining yirik va konsentratsiyalashgan risklarni qayta taqsimlashga bo'lgan ehtiyoji kuchayganini anglatishi mumkin. Shu bilan birga, qayta sug'urtaga qabul qilingan mukofotlar hajmining o'sishi milliy qayta sug'urta bozorining ichki sig'imi ham kengayib borayotganidan dalolat beradi.

Biroq qayta sug'urtaga berilgan mukofotlar hajmining qayta sug'urtaga qabul qilingan mukofotlardan yuqori darajada saqlanib qolishi milliy bozorda risklarni ichki qayta taqsimlash imkoniyatlarini yanada kengaytirish

1 Carter R. L. (ed.). Reinsurance. - Springer Science & Business Media, 2013.

2 Albrecher H., Beirlant J., Teugels J.L. Qayta sug'urta: aktuar va statistik jihatlar. - John Wiley & Sons, 2017.

3 Cole C. R., McCullough K. A. A reexamination of the corporate demand for reinsurance //Journal of risk and Insurance. - 2006. - T. 73. - №. 1. - C. 169-192.

4 Uktamovich G. A. "O'zbekiston qayta sug'urta kompaniyasi" AJ Bosh Direktori.

5 Халиков У. Р. СУГУРТА БОЗОРИ ВА МОЛИЯВИЙ КОНВЕРГЕНЦИЯ ЖАРАЁНИДА УНИНГ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ //Страховой рынок Узбекистана. - 2025. - Т. 2. - №. 1. - С. 13-17.

6 <https://napp.uz/oz/pages/statistics-and-analysis-for-im>

zarurligini ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, qayta sug'urta sig'imini oshirish, mahalliy sug'urtalovchilarning kapital bazasini mustahkamlash, kiruvchi qayta sug'urta operatsiyalarini rag'batlantirish hamda tashqi qayta sug'urtaga bog'liqlikni iqtisodiy jihatdan maqbul darajada kamaytirish sug'urta bozorini rivojlantirishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Sug'urta portfelini miqdoriy baholashning dastlabki ko'rsatkichlaridan biri sug'urta shartnomalari soni hisoblanadi (1-jadval).

1-jadval. O'zbekiston sug'urta bozori va "O'zbekinvest" EISK AJning qayta sug'urta ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	O'zbekiston sug'urta bozori 2024	O'zbekiston sug'urta bozori 2025	O'sish, %	"O'zbekinvest EISK" AJ 2025
Sof sug'urta mukofoti, mlrd so'm	5 675,3	7 575,3	33,5	606,95
Qayta sug'urtaga berilgan mukofot, mlrd so'm	3 808,4	5 301,7	39,2	1 007,12
Qayta sug'urtaga qabul qilingan mukofot, mlrd so'm	2 735,1	3 450,7	26,2	932,65
Yalpi sug'urta mukofoti, mlrd so'm	9 483,7	12 877,0	35,8	1 614,07

Manba: NAPP hisoboti va "O'zbekinvest" EISK AJ qayta sug'urta hisobotlari asosida muallif hisob-kitoblari.

O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligining kompaniyalar kesimidagi jadvalida "O'zbekinvest EISK" AJning sof mukofoti 2024-yildagi 561,5 mlrd so'mdan 606,9 mlrd so'mga yoki 8,1 foizga oshgani, qayta sug'urtaga berilgan mukofotlari esa 709,1 mlrd so'mdan 1 007,1 mlrd so'mga yoki 42 foizga ko'paygani ko'rsatiladi. Qabul qilingan qayta sug'urta mukofotlari 813,6 mlrd so'mdan 932,6 mlrd so'mga oshgan.

Mazkur raqamlardan muhim strukturaviy xulosa kelib chiqadi. O'zbekiston sug'urta bozori bo'yicha 2025-yilda yalpi mukofotlarning qayta sug'urtaga uzatilish darajasi 41,17 foizni tashkil etgan. "O'zbekinvest EISK" AJda 2025-yilda yalpi mukofotlarning qayta sug'urtaga uzatilish darajasi 62,40 foizni tashkil etgan. Demak, "O'zbekinvest EISK" AJ yalpi mukofotlarning qayta sug'urtaga uzatilish darajasi umumiy sug'urta bozori ko'rsatkichidan 21,23 foiz punktga yuqori. Kompaniyaning netto retensiya koeffitsiyenti 37,60 foiz, umumiy bozorda esa 58,83 foizni tashkil etgan.

Bu natija "O'zbekinvest EISK" AJ portfelining nisbatan yirik va qayta sug'urta talab qiluvchi risklarga ko'proq yo'naltirilganligi bilan izohlanishi mumkin. Biroq mazkur xulosani risklarning individual tuzilishi, PML va kapital limitlari bilan birgalikda tekshirish lozim.

Demak, "O'zbekinvest" EISK AJda yalpi mukofotlarning qayta sug'urtaga uzatilish darajasi umumiy sug'urta bozori ko'rsatkichidan 21,23 foiz punktga yuqori. Kompaniyaning netto retensiya koeffitsiyenti 37,60 foiz, umumiy bozorda esa 58,83 foizni tashkil etgan. Bu natija "O'zbekinvest EISK" AJ portfelining nisbatan yirik va qayta sug'urta talab qiluvchi risklarga ko'proq yo'naltirilganligi bilan izohlanishi mumkin. Biroq mazkur xulosani risklarning individual tuzilishi, PML va kapital limitlari bilan birgalikda tekshirish lozim.

2025-yilda O'zbekiston umumiy sug'urta bozorida xorijiy tashkilotlarga berilgan qayta sug'urta mukofotlari 3,922 trln so'm, xorijdan qabul qilingan mukofotlar 2,099 trln so'mni tashkil etdi. Xorijga berilgan qayta sug'urta majburiyatlar 896,4 trln so'm, qabul qilingan majburiyatlar esa 628,6 trln so'mga yetgan.

"O'zbekinvest" EISK AJning ixtiyoriy va majburiy qayta sug'urta hisobotlarini birgalikda hisoblaganda xorijiy qayta sug'urtalovchilarga 754,47 mlrd so'm mukofot berilgan, xorijdan 772,04 mlrd so'm mukofot qabul qilingan.

Shundan, "O'zbekinvest" EISK AJning xorijga berilgan qayta sug'urta mukofotlaridagi bozor ulushi 19,24 foiz, xorijdan qabul qilingan qayta sug'urta mukofotlaridagi ulushi 36,77 foiz, xorijga uzatilgan qayta sug'urta majburiyatlar bo'yicha ulushi 13,91 foiz, xorijdan qabul qilingan majburiyatlardagi ulushi 19,44 foizni tashkil etgan.

Ayniqsa, xorijdan qabul qilingan qayta sug'urta mukofotlarining uchdan biridan ko'prog'i kompaniya hissasiga to'g'ri kelayotgani «O'zbekinvest»ning faqat sedent emas, balki qayta sug'urtalovchi sifatidagi faoliyati ham salmoqli ekanini ko'rsatadi.

"O'zbekinvest EISK" AJ qayta sug'urta portfelining ichki tarkibi 2025-yilda quyidagicha bo'lgan:

- ixtiyoriy sug'urta bo'yicha chiquvchi mukofot 997,82 mlrd so'm;
- majburiy sug'urta bo'yicha chiquvchi mukofot 9,30 mlrd so'm;
- jami chiquvchi mukofot 1 007,12 mlrd so'm;
- ixtiyoriy sug'urta bo'yicha kiruvchi mukofot 932,47 mlrd so'm;
- majburiy sug'urta bo'yicha kiruvchi mukofot 0,18 mlrd so'm;

- jami kiruvchi mukofot 932,65 mlrd so'm.

Ushbu natijalar "O'zbekinvest" EISK AJning qayta sug'urta operatsiyalarida ixtiyoriy sug'urtaning mutlaq ustunligini ko'rsatadi. Chiquvchi mukofotlarning qariyb 99,1 foizi, kiruvchi mukofotlarning esa 99,98 foizga yaqini ixtiyoriy sug'urta operatsiyalariga to'g'ri keladi.

Majburiy sug'urtadagi qayta sug'urta hajmining kichikligi ushbu yo'nalishda risklarning nisbatan standartlashgani yoki kompaniyaning o'zida saqlash siyosati yuqoriroq ekanini ko'rsatishi mumkin.

Kompaniya bo'yicha chiquvchi majburiyatlar 206,05 trln so'm, kiruvchi majburiyatlar 171,90 trln so'm. Shundan $NRP = 206,05 - 171,90 = 34,15$ trln so'm. Qayta sug'urta balansi koeffitsiyenti $K = 206,05 / 171,90 = 1,20$. Demak, "O'zbekinvest" EISK AJ 2025-yilda qayta sug'urta majburiyatlari bo'yicha netto-sedent, biroq keskin bir tomonlama emas, balki kiruvchi qayta sug'urta faoliyatini ham keng amalga oshiruvchi kompaniya sifatida namoyon bo'lgan.

Mukofotlar bo'yicha nisbat esa $1\ 007,12 / 932,65 = 1,08$. Bu kompaniyaning qayta sug'urta bozoridagi chiquvchi va kiruvchi pul oqimlari bir-biriga nisbatan ancha yaqinligini ko'rsatadi.

Ixtiyoriy qayta sug'urta portfelida eng katta risk 8-9 klasslar kombinatsiyasida shakllangan. Mazkur kombinatsiya bo'yicha chiquvchi qayta sug'urta majburiyatlari 103,10 trln so'm, kiruvchi majburiyatlar 145,92 trln so'mni tashkil etgan.

"O'zbekinvest" EISK AJning 2025-yilgi ixtiyoriy qayta sug'urta portfelini klasslar va klasslar kombinatsiyasi kesimida o'rganish qayta sug'urta majburiyatlarining ayrim kompleks risk guruhlarida sezilarli darajada jamlanganligini ko'rsatdi. Xususan, jami 204,38 trln so'mlik chiquvchi qayta sug'urta majburiyatlarining 103,10 trln so'mi yoki 50,44 foizi 8-9 klasslar kombinatsiyasiga to'g'ri kelgan. Mazkur ko'rsatkich kiruvchi qayta sug'urta portfelida yanada yuqori bo'lib, jami 171,50 trln so'mlik majburiyatlarning 145,92 trln so'mi yoki 85,08 foizi aynan ushbu klasslar kombinatsiyasida shakllangan. Bu holat 8-9 klasslarga tegishli risklar kompaniyaning qayta sug'urta operatsiyalarida asosiy moliyaviy yukni shakllantirayotganini ko'rsatadi.

Shuningdek, 8-9-16 klasslar kombinatsiyasi bo'yicha chiquvchi majburiyatlar 63,63 trln so'm yoki umumiy portfelning 31,13 foizini, kiruvchi majburiyatlar esa 15,96 trln so'm yoki 9,31 foizini tashkil etgan. 8-9-13 klasslari bo'yicha tegishli ko'rsatkichlar 16,61 trln so'm va 5,22 trln so'mga teng bo'lib, ularning umumiy portfeldagi ulushi mos ravishda 8,13 va 3,04 foizni tashkil qilgan. 7-8-9-13-16 klasslar kombinatsiyasi chiquvchi qayta sug'urta majburiyatlarining yana 6,95 foizini shakllantirgan. Natijada faqat 8-9 hamda 8-9-16 kombinatsiyalarining o'zi chiquvchi qayta sug'urta majburiyatlarining 81,58 foizini, kiruvchi majburiyatlarining esa 94,39 foizini qamrab olgan.

Portfelning tarkibiy konsentratsiyasini yanada aniq baholash maqsadida Herfindahl–Hirschman indeksi hisoblandi. Bunda HHI faqat jadvaldagi beshta umumlashtirilgan qator asosida emas, balki hisobotdagi qayta sug'urta majburiyati mavjud bo'lgan barcha 11 ta alohida klass va klasslar kombinatsiyasi bo'yicha ulushlarning kvadratlari yig'indisi sifatida aniqlandi. Hisob-kitoblarga ko'ra, chiquvchi qayta sug'urta portfeli uchun $HHI = 3631$, kiruvchi qayta sug'urta portfeli uchun esa $HHI = 7337$ ni tashkil etdi. Mazkur indikatorlarni raqobat bozorlarini baholashda foydalaniladigan an'anaviy HHI chegaralariga to'g'ridan-to'g'ri tenglashtirish maqsadga muvofiq emas. Ushbu tadqiqotda ular qayta sug'urta portfelining ichki risk konsentratsiyasini o'zaro qiyoslash vositasi sifatida ishlatilgan.

Olingan natijalar kiruvchi qayta sug'urta portfelining chiquvchi portfelga nisbatan ancha kuchli konsentratsiyalanganligini ko'rsatadi. Ayniqsa, bitta 8–9 klasslar kombinatsiyasining kiruvchi portfeldagi 85 foizdan ortiq ulushi sug'urtalovchi uchun nafaqat mukofot daromadi, balki kumulyativ zarar, katastrofik risk, kapital yuklamasi va qayta sug'urta portfelining diversifikatsiyasi nuqtayi nazaridan ham alohida monitoringni talab qiladi. Shu bois, bizningcha, "O'zbekinvest" EISK AJda qayta sug'urta siyosatini takomillashtirishda klasslar kombinatsiyasi bo'yicha maksimal ekspozitsiya limitlari, PML (Probable Maximum Loss), kontragent limiti va HHI asosidagi konsentratsiya monitoringini yagona risk-boshqaruv tizimiga kiritish maqsadga muvofiq.

Tadqiqot natijalarini umumlashtirganda, "O'zbekinvest" EISK AJ qayta sug'urta faoliyatining beshta muhim xususiyati aniqlanadi.

Birinchidan, kompaniyada qayta sug'urta intensivligi bozor o'rtachasidan sezilarli yuqori. Bozor bo'yicha qayta sug'urtaga berilgan mukofotlarning yalpi mukofotlardagi ulushi 41,17 foiz bo'lgan bir sharoitda "O'zbekinvest" EISK AJda 62,40 foizni tashkil qilmoqda.

Bu ikki xil talqinni talab qiladi. Bir tomondan, yirik risklarni qayta sug'urtaga berish kompaniyaning kapitalini himoya qiladi. Ikkinchi tomondan, haddan tashqari yuqori sessiya darajasi sug'urta mukofotlarining katta qismi kompaniyada qolmasligiga olib keladi. Shu sababli optimal retensiya maksimal riskni transfer qilish emas, balki kapital qiymati bilan qayta sug'urta narxining chegaraviy tenglashuvi asosida aniqlanishi lozim.

Ikkinchidan, 2024-2025-yillarda "O'zbekinvest" EISK AJning qayta sug'urtaga berilgan mukofotlari 42 foizga oshgan, holbuki sof mukofotlar faqat 8,1 foizga o'sgan. Bu qayta sug'urta intensivligining oshganini bildiradi.

Uchinchidan, kompaniyaning qayta sug'urtaga qabul qilingan mukofotlardagi bozor ulushi 27 foizga teng.

Bu vaziyat “O‘zbekinvest” EISK AJni nafaqat riskni uzatuvchi, balki ichki va xalqaro qayta sug‘urta risklarini qabul qiluvchi muhim institut sifatida baholash imkonini beradi.

To‘rtinchidan, xorijiy qayta sug‘urta operatsiyalarining yuqori ulushi xalqaro diversifikatsiya imkoniyatini kengaytiradi, biroq kontragent kredit riski, transfer riski, valyuta riski va geopolitik omillarga bog‘liqlikni ham oshiradi.

Beshinchidan, kiruvchi qayta sug‘urta portfelida 8–9 klasslar kombinatsiyasining 85,08 foizlik ulushi kompaniyaning yig‘ma yoki kumulyativ risk masalasiga alohida e‘tibor qaratishini talab qiladi. Shu sababli qayta sug‘urtani baholashda faqat “qancha risk qayta sug‘urtaga berildi?” degan mezondan foydalanish yetarli emas. Asosiy boshqaruv savoli quyidagicha shakllanishi kerak: “Qaysi risk, qanday PML bilan, qancha retensiyada, qanday narxda, qaysi kontragentga va qancha kapital tejalishi evaziga uzatildi?”

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari asosida O‘zbekiston sug‘urta bozorida faoliyat olib borayotgan sug‘urtalovchilar hamda “O‘zbekinvest” EISK AJ uchun quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish mumkin.

Birinchidan, dinamik optimal retensiya modelini joriy etish taklif etiladi. Kompaniyaning o‘zida saqlanadigan risk miqdorini faqat sug‘urta summasiga emas, balki risk kapitali, kutilayotgan zarar, ehtimoliy maksimal zarar, zararlar o‘zgaruvchanligi, likvidlik va qayta sug‘urta qiymatiga bog‘lash maqsadga muvofiq.

$$R = f(C, EL, PML, \sigma, L, Q)$$

Bu yerda:

C - risk kapitali;

EL - kutilayotgan zarar;

PML - ehtimoliy maksimal zarar;

σ – zararlar o‘zgaruvchanligi;

L – likvidlik;

Q – qayta sug‘urta qiymati.

Mazkur yondashuv yuqori risklarda retensiyani kamaytirish, barqaror risklarda esa oshirish imkonini beradi.

Ikkinchidan, qayta sug‘urta samaradorligi koeffitsiyentini qo‘llash tavsiya etiladi. Bunda qayta sug‘urta faqat xarajat sifatida emas, balki kapital va zararlarini himoyalovchi vosita sifatida baholanadi.

$RER = (\text{Tejalgan kapital} + \text{Transfer qilingan kutilayotgan zarar}) / \text{Qayta sug‘urta mukofoti}$

RER ko‘rsatkichi yuqori bo‘lgan operatsiyalar iqtisodiy jihatdan samaraliroq qayta sug‘urta shartnomalari sifatida baholanishi mumkin.

Uchinchidan, qayta sug‘urta portfeli konsentratsiyasiga limitlar joriy etish lozim. Konsentratsiya sug‘urta klasslari, qayta sug‘urtalovchi kontragentlar va geografik hududlar kesimida HHI hamda Top-5 Exposure ko‘rsatkichlari asosida muntazam nazorat qilinishi maqsadga muvofiq. Ayniqsa, bitta klass yoki klasslar kombinatsiyasining portfeldagi haddan tashqari yuqori ulushi uchun alohida kapital limiti belgilanishi zarur.

To‘rtinchidan, xorijiy qayta sug‘urtalovchilarni baholashning yagona reyting tizimini ishlab chiqish taklif etiladi. Reyting tizimida qayta sug‘urtalovchining kredit reytingi, to‘lov qobiliyati, zararlarini qoplash intizomi, yurisdiksiya, valyuta va transfer risklari hisobga olinishi lozim.

Beshinchidan, milliy qayta sug‘urta sig‘imini oshirish zarur. Yirik infratuzilma, energetika, transport va katastrofik risklar bo‘yicha milliy qayta sug‘urta poolarini shakllantirish xorijga uzatilayotgan qayta sug‘urta mukofotlarining iqtisodiy jihatdan maqbul qismini ichki bozorda saqlash imkonini beradi.

Oltinchidan, raqamli “Reinsurance Risk Dashboard” joriy etish maqsadga muvofiq. Ushbu tizimda yalpi risk, retensiya, qayta sug‘urtaga uzatilgan risk, kontragent, PML, qayta sug‘urta narxi, kapital tejalishi va zararlarini qayta undirish holati real vaqtga yaqin rejimda monitoring qilinishi kerak.

Umuman olganda, taklif etilayotgan mexanizmlar qayta sug‘urta faoliyatini oddiy risk transferidan riskka mos kapital boshqaruvi, portfel diversifikatsiyasi va iqtisodiy samaradorlikni ta‘minlovchi kompleks tizimga aylantirishga xizmat qiladi.

O‘tkazilgan tadqiqot O‘zbekiston sug‘urta bozorida qayta sug‘urta operatsiyalarining iqtisodiy ahamiyati keskin oshayotganini ko‘rsatdi. 2025-yilda xorijiy sug‘urtalovchilarga berilgan qayta sug‘urta mukofotlarining 64,6 foizga, xorijdan qabul qilingan mukofotlarning esa 50,1 foizga oshishi milliy bozorning xalqaro risk almashinuvida faol ishtirok etayotganini ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "Sug'urta faoliyati to'g'risidagi qonun" 2022-yil 25-fevraldagi 730-sonli O'zbekiston Respublikasining Qonuni.
2. "O'zbekinvest" eksport-import sug'urta kompaniyasi AJ. Ixtiyoriy sug'urta turlari bo'yicha qayta sug'urtalash to'g'risidagi ma'lumotlar, 5-shakl, 2025.
3. "O'zbekinvest" eksport-import sug'urta kompaniyasi AJ. Majburiy sug'urta turlari bo'yicha qayta sug'urtalash to'g'risidagi ma'lumotlar, 7-shakl, 2025
4. IFRS Foundation. IFRS 17 Insurance Contracts. International Accounting Standards Board. <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-17-insurance-contracts/>.
4. International Association of Insurance Supervisors. Insurance Core Principles and Common Framework for the Supervision of Internationally Active Insurance Groups. Updated 2024. <https://www.iais.org/uploads/2025/06/IAIS-ICPs-and-ComFrame-December-2024.pdf>
5. Carter R. L. (ed.). Reinsurance. - Springer Science & Business Media, 2013.
6. Albrecher H., Beirlant J., Teugels JL Qayta sug'urta: aktuar va statistik jihatlar. - John Wiley & Sons, 2017.
7. Cummins J. D., Trainar P. Securitization, insurance, and reinsurance //Journal of Risk and Insurance. - 2009. - T. 76. - №. 3. - C. 463-492.
8. Cole C. R., McCullough K. A. A reexamination of the corporate demand for reinsurance //Journal of risk and Insurance. - 2006. - T. 73. - №. 1. - C. 169-192.
9. Dionne G. et al. (ed.). Handbook of insurance. – Boston : Kluwer Academic Publishers, 2000. - T. 1119.
10. Cummins J. D., Weiss M. A. Systemic risk and the US insurance sector //Journal of Risk and insurance. - 2014. - T. 81. - №. 3. - C. 489-528.
12. International Association of Insurance Supervisors. Application Paper on the Supervision of Artificial Intelligence. Basel, 2025. <https://www.iais.org/uploads/2025/07/Application-Paper-on-the-supervision-of-artificial-intelligence.pdf>
13. Eling M., Luhnen M. Efficiency in the international insurance industry: A cross-country comparison //Journal of Banking & Finance. - 2010. - T. 34. - №. 7. - C. 1497-1509.
14. Shojaei S. A. et al. Diversification–Performance Nexus in Insurance: A Systematic Review and Institutional–Contingency Framework //Risks. - 2026. - T. 14. - №. 7. - C. 1-24.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100